

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс Волинської області має усі передумови для раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Встановлена приватна власність на землю, запроваджені нові організаційні форми господарювання, створена відповідна правова база, готують кваліфікованих і досвідчених фахівців, багатий ресурсний потенціал, впроваджуються екологічно небезпечні технології. Для ефективного застосування цих передумов необхідні теоретико-методологічні положення, наукові рекомендації і способи їх використання.

Аналіз дослідження. На даний час проблемам раціонального використання земельних ресурсів у сільському господарстві приділяється велика увага. В працях таких відомих вчених, як – Д. Гнатковича, А. Даниленка, С. Дубровського, Д. Добряка, Б. Косовича, В. Мамутова, Я. Мольчака, А. Стельмашука та інших, розглядаються окремі аспекти проблеми. Однак зміни в агропромисловому комплексі України вимагають постійного проведення досліджень для вдосконалення взаємовідносин між суб'єктами господарювання щодо використання землі та приведення її у відповідність.

Виділення проблеми. Проблема раціоналізації використання земель сільськогосподарського призначення в Україні ускладнюється у зв'язку з наростаючою комплексністю її характеру. Рівень використання земель дуже критичний не тільки в регіонах, а і в Україні. Подальша деградація потенціалу земельних ресурсів у сільському господарстві може мати катастрофічні наслідки, котрі позначаться не тільки на загальному рівні продовольчої безпеки, але і на здоров'ї людей.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок високої господарської освоєності земельного фонду Волинської області (53,5%), рівня розораності (33,1%, у тому числі сільськогосподарських угідь – 64,0%) та екстенсивного використання продуктивних угідь посилюється деградація земель. Ґрунти втрачають свою родючість і виснажуються. Із загальної площі сільськогосподарських угідь 1054,1 тис. га піддано водній (32,8%) і вітровій (54,2%) ерозії 258,09 тис. га, або 25,8%. Найбільше змитих ґрунтів припадає на ріллю – 93% від загальної площі еродованих земель; 14,3 тис. га мають підвищену кислотність; 0,8 млн. га заболочених і перезволожених земель, які потребують меліорації; 0,9 млн. га – засолені; 0,2 млн. га – солонцюваті, а 0,2 млн. га – кам'яністі. Площа еродованої ріллі збільшується, а вміст гумусу знижується. Знижується і фінансування на протиерозійні, землемеліоративні роботи і на охорону земельних угідь.

Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення передбачає досягнення економічно доцільного та екологічно безпечного рівня віддачі від одиниці цих ресурсів, дотримання збалансованості й необхідного рівня вмісту поживних речовин у ґрунті, запобігання різним видам ерозії, запровадження енергоощадних біологізованих та екологічно безпечних технологій обробітку ґрунту та вирощування сільгоспкультур і тварин, науково обґрунтоване проведення меліоративних заходів. [1].

Порівняльний аналіз рівня землезабезпечення Волині показує, що північні райони області за забезпеченістю сільськогосподарськими угіддями удвічі поступаються південним районам. Так, в середньому на одного жителя Волинської області припадає 1,01 га сільгоспугідь, забезпечення орними землями – 0,65 га (табл. 1).

Таблиця 1

РІВЕНЬ ЗЕМЛЕЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Назва адміністративного району	Площа с/г угідь, (тис. га)	Площа с/г угідь на 1 жителя, (тис. га)	Площа ріллі, (тис. га)	Площа ріллі на 1 жителя, (тис. га)	Рівень землезабезпеченості
Володимир-Волинський	68,96	2,56	50,96	1,89	Високий
Горохівський	86,47	1,54	74,47	1,33	Високий
Іваничівський	48,05	1,38	39,18	1,13	Середній
Камінь-Каширський	60,70	0,98	32,98	0,53	Дуже низький
Ківерцівський	67,34	1,02	41,79	0,63	Низький
Ковельський	94,97	2,27	54,64	1,31	Високий
Локачинський	52,21	2,13	44,01	1,80	Високий
Луцький	79,34	1,37	65,64	1,13	Середній
Любешівський	48,06	1,33	22,69	0,63	Низький
Любомльський	69,56	1,66	34,13	0,82	Достатній
Маневийський	73,14	1,29	37,69	0,67	Низький
Ратнівський	68,96	1,33	33,65	0,65	Низький
Рожищенський	72,59	1,73	47,91	1,14	Середній
Старовижівський	57,73	1,76	31,05	0,95	Достатній
Турійський	80,48	2,89	50,41	1,81	Високий
Шацький	22,03	1,25	12,18	0,69	Низький
Усього	1054,08	1,01	374,98	0,65	

Досліджувана Волинська область охоплює дві ґрунтово-кліматичні зони, що відповідають природно-екологічним зонам: Лісостеповій і Поліській. Область займає загальну площу 2014,45 тис. га, де в структурі 52,3% сільгоспугіддя. Рівень розораності угідь 64,0%, сінокоси і пасовища становлять 18,2%, а багаторічні насадження – 0,6%. Територія Волинської області поділена на 16 природно-сільськогосподарських районів, що різняться між собою якістю сільгоспугідь і питомою вагою кормових угідь.

В процесі реформування земельних відносин і внаслідок утворення великої кількості власників і користувачів землі сформувалось дрібнотоварне виробництво. Надане селянам право розпоряджатися своєю земельною часткою (паєм) зумовило вибір різних форм господарювання. Велика кількість власників земельних часток (паїв) і майнових паїв взяла участь у формуванні приватних (приватно-орендних) підприємств (7,9%) та селянських (фермерських) господарств (54,2%).

Формування землевладіння селянських (фермерських) господарств відбулося за рахунок земель запасу. В середньому на одне діюче фермерське господарство припадає по 50,6 га сільгоспугідь.

Створення селянами можливостей самостійного вибору господарських утворень, розпорядження належною їм землею, майном і власною працею стало визначальним кроком до утвердження у господарській діяльності на селі здорового конкурентного середовища.

Аграрні перетворення на Волині та проведення земельної реформи змінили співвідношення різних господарських структур на продовольчому рівні. Фермерські господарства, разом з особистими господарствами населення і подвірними господарствами, утворили приватний сектор аграрної економіки і зайняли значне місце.

Продуктивність використання землі в господарствах приватного сектора у 7-8 разів вища, ніж у сільгоспідприємствах. В особистих господарствах населення значно вища урожайність усіх основних сільгоспкультур.

Про рівень використання земель сільськогосподарського призначення свідчить динаміка врожайності основних культур у господарствах Волинської області. (табл. 2).

Таблиця 2

Урожайність основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств, ц/га

	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Сільськогосподарські підприємства						
Зернові культури	26,4	17,2	21,7	26,8	23,3	19,7
Цукрові буряки	169	166	213	251	268	317
Льон-довгунець	4,2	3,7	3,3	3,7	3,1	4,1
Картопля	49	105	107	132	116	129
Овочі	108	128	102	181	148	177
Плоди та ягоди	11,6	4,5	4,8	8,1	4,4	16,1
У тому числі фермерські господарства						
Зернові культури	23,4	18,4	20,1	25,1	23,4	19,4
Цукрові буряки	205	183	216	232	223	313
Картопля	82	122	115	141	117	126
Овочі	142	120	135	217	200	218
Плоди та ягоди	14,9	7,0	81,4	49,1	17,7	53,1
Господарства населення						
Зернові культури	27,1	25,7	23,2	28,4	25,1	22,9
Цукрові буряки	346	215	179	247	233	184
Картопля	97	153	139	141	141	133
Овочі	159	107	171	174	206	210
Плоди та ягоди	52,5	128,5	96,8	109,9	93,1	107,9

Як видно з таблиці 2, протягом тривалого періоду врожайність усіх основних сільгоспкультур на Волині мала тенденцію до зниження. Це пов'язано з тим, що під час земельної реформи вирішувались питання перерозподілу земель, а не організації їх раціонального використання. Безсистемне використання орних земель призвело до зниження урожайності сільгоспкультур.

Раціональне використання землі для забезпечення конкурентноспроможності сільського господарства полягає у здатності просування вітчизняної продукції сільського господарства, переробної і харчової промисловості на зовнішні ринки. На зміну простим і дешевим технологіям вирощування сільгоспкультур, худоби і птиці мають прийти енергозберігаючі технології виробництва продукції сільського господарства. Для організації товарного виробництва відповідної спеціалізації і раціонального використання землі доцільно проводити формування землекористувань на базі окремих населених пунктів, враховуючи наявність трудових ресурсів, виробничих комплексів, площ паїв мешканців населеного пункту.

Висновки. Головними показниками екологічного стимулювання раціонального використання земельних ресурсів є: зниження втрат родючого шару ґрунту; підвищення вмісту гумусу, родючості ґрунту та інших корисних властивостей землі; зниження кислотності, кам'янистості, заболоченості, перезволоженості, засоленості, залісненості чагарниками і дрібноліссям, ущільненості, забрудненості відходами виробництва, хімічними і радіоактивними речовинами; площі тимчасово законсервованих деградованих сільгоспугідь; площі освоєння екологічно чистого стосовно землі виробництва.

Необхідно економічно стимулювати раціональне використання й охорону земель шляхом виділення коштів Державного або місцевого бюджету для відновлення земель; звільнення від оплати за земельні ділянки, які перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану; надання пільгових кредитів фермерам, які здійснюють заходи щодо раціонального використання й охорони земель; заохочення за поліпшення якості земель, підвищення родючості ґрунтів і виробництво екологічно чистої продукції.

Література:

1. Ванін Д. Е. Актуальні проблеми сучасного і майбутнього землеробства // Землеробство. - 1984. - №2. - С. 8-13.
2. Мельничук М. М. Земельні ресурси Волинської області і їх раціональне використання господарського комплексу Волинської області. - Луцьк, 1988. - С. 69-72.
3. Мольчак Я. О., Мельничук М. М., Тарасенко В. Ф. Ерозія ґрунтів фізичні процеси в умовах трансформації геосистем Полісся під впливом осушувальних меліорацій. / Географічні аспекти природопольовання Волини. - Луцьк, 1991. (Тез, докл.: С. 123-125).
4. Мольчак Я. О., Мельничук М. М. Вплив антропоагротехнічних факторів на деградацію ґрунтів / Матеріали XI наукової конференції професорсько-викладацького складу і студентів Волинського держуніверситету. Частина 2. - Луцьк, 1994. С. 177-178.
5. Розанов А. Б., Розанов Б. Г. Екологічні наслідки антропогенних змін ґрунтів. / Ітоги науки і техніки. Почвознавство і агрохімія. - М., 1990. - Т. 630. - 152 с.

Summary:

Alla Potapova. RATIONAL USE OF SOILS OF THE AGRICULTURAL APPOINTMENT IN THE CONDITIONS OF THE VOLYN REGION.

The question of structure and valuing of the agrarian resources. The problem of the rational use of soils of the agricultural appointment.